

Радоња ВЕШОВИЋ*

ВИЂЕЊА С ЂАМИЛОМ

Памтим неколико књижевних и личних виђења са Ђамилом, којих није много, укључујући ту и вијест о његовој погибији, али која ми се сад чини, с гледишта пуноће његовога лика, ипак вриједном помена.

Први и најузбудљивији „сусрет” био је мој титоградски доживљај његове прве збирке прича „Рам Буља”, свјеже, необичне, поетске прозе о бихорској и санџачкој муслиманској и немуслиманској сеоској сиротињи, притиснутој тешком немаштином и разним заблудама. Својим дирљивим лиризмом, те странице су ми, сјећам се, неколико пута овлажиле трепавице. Био сам толико „понесен” да сам одмах послао аутору дописницу – честитку на сарајевску адресу, што није био тада чест „обичај”.

Моји контакти са Сијарићем и његовим новим остварењима послуже „Рам Буље”, били су нередовни, случајни. Више преко критика које сам о његовим новим остварењима читао, него неким досљеднијим праћењем, али се готово увијек потврђивао први утисак. Била је то јасна, често бајковита поетска проза, чак са призвуком „Хиљаду једне ноћи”. Чинило ми се да он о свему што одабере може да напише „пристојну” причу. Домете свог мајсторства показао је особито у „Француском памуку”. Причи о свјетској моћи робе, и данас актуелној, као кад је први пут објављена... На свом путу од Египта ка Западној Европи, и кад се нађе на трњу, шибљу, грмљу, као прамен око путева и стаза у Босни и Херцеговини, и ту испољава своју моћ, своју злу „свјетскост”, своју отровну пакост и opakост.

Други сусрет се догодио на Сутјесци, на једном од многих обиљежавања те битке, тог пораза. Јубилеј је имао литераран карактер, а уводну рјеч, ваљда, у име Савеза бораца БиХ, и босанских књижевника, изговорио је Ђамил. Оно по чему сам запамтио тај сусрет била је његова смјела тврдња да је Сутјеска остала без наслједника. Изговорено је то у прави час, у

---

* Академик Радоња Вешовић, ЦАНУ

вријеме све дрскијих „оглашавања” националистичких „вукова” у међуреpublicким и међупартијским односима. И у сусретима на том скупу се то осјетило. Не сјећам се да се Тамил у то мијешао накнадно. Било је довољно што је у уводној ријечи именовао „самохраништво” Сутјеске. Самим тим се за мене трајно уврстио у њене нове браниоце.

Али како ту одбранили Сутјеску, већ гурнуту у заборав од стране „наших” модерниста „несврставања”? Један млади сарајевски пјесник, Муслиман, студент филозофије, прочитао је пјесму посвећену овдје погинулом оцу. У њој је, по тим стазама и шумарцима, за очевим костима трагао, али им трага није нашао. Туђе су му, признаје у разговору, и те кости и смисао очеве погибије...

Млади новинар, главни уредник муслиманске редакције на Радио Сарајеву, умиривао ме је вијешћу да постоје и српска и хрватска редакција. Питао сам га – да ли он у својим плановима предвиђа гостовања Срба, Хрвата, Црногораца, Словенаца, Македонаца, итд., писаца, научника, јавних радника, хуманиста? Одговорио ми је да нема, нити смије да има. Из простог разлога, вели, што би био смјеста оптужен за „национализам”... Па то је бесмислено, примијетио сам. Ти би се тиме, управо, супротставио и своје и другим национализмима. Таква је „шема”, одговорио ми је. Владавајућа шема тадашње „борбе” против „унитаризма”, у ствари, против партизанске Југославије.

Иако ме лишавао наде у скорашње добре вијести, био сам захвалан Тамилу што је у Сутјесци, лишеној наслеђа, баш у том часу то изговорио.

Треће наше виђење догодило се на једној од бјелопољских Ратковићевих књижевних сусрета, који је, судећи по гостима и по програму, био јубиларан. Запамтио сам то и повезао с одломком из разговора службеника да је „Тамил наручио карту у возу поред Радоње”. Помислих, можда је пожелио да ме пита за оно што ми се синоћ догодило, или се можда сјетио дописнице коју никад није поменуо, или мојих „полемика” на Сутјесци.

А то од „синоћ” је одједном „замирисало” на скандал. Први пут сам ту читао одломак из своје поеме „Разговор с непријатељем”. Ријеч је о метаморфози наше 1948, која непријатеља претвара у „пријатеља” и омогућава му да све што није могао да постигне у рату као непријатељ, оствари у миру као „пријатељ”...

Кад сам завршио, умјесто аплауза „зину” на мене тишина која потраја, претвори се у провалију. Ипак, огласи се кратак, неодлучан аплауз и опет завлада мук... („Коме овдје да се аплаудира?”). Најзад, огласи се прави, дужи, одлучан аплауз. И тако „преживјех”.

Док смо излазили из сале, упитах првог познаника: „Шта би ово?”

„Непријатност”, каже, „таква да си ју могао руком опипати у ваздуху.”

Толико ме то „стрекнуло” да се више никад нијесам усудио нешто из те поеме јавно да прочитам. Остала је таква све до данас.

Зато сам просто „горио” од нестрпљења да чујем Ђамилов утисак.

Али, ваљда због смјештања и сапутника, наши се разговори у купеу расуше у друге теме. Не сјећам се да је ишта од очекиваног на том путовању било поменуто. Не разумијем ни себе, како ту заборавих да га питам.

Сјећам се само описа његовог учешћа у студентском штрајку глађу у Новом Саду и болнице. Гладовање га је толико „појело” да није осјећао сопствену тежину док је скакао по кревету. Изгладњелост га је учинила „провидним”, појачала, вели, осјећај за будућност. Нешто налик на моћ прорицања... Као да је хтио да ми каже: „Не заборави! Ја сам припадник предратног револуционарног студентског покрета.” И одиста, видио сам касније, његова прва пјесничка огледања личила су на Зоговића. У тим нашим разговорима од Бијелог Поља до Београда, било је ипак неке помало опростајне, рођачке њежности, нечег непоменутог, а аманетног...

Последњи мој сусрет с њима била је вијест о његовој смрти, тачније – о такозваној „саобраћајки”.

Како ми је то у разговору речено, возач га је „пронашао” и оборио на сарајевском пјешачком тротоару. Не чух је ли тај побјегао са мјеста несреће, и остао, по обичају, „непознат”, или му је суђено... Тако је „страдао” на београдском плочнику и наш конзул у Милану, познати Цетињанин Мартиновић, а умало, и мој ратни и по перу друг, Танасије Младеновић. Њега је такав „возач” покосио „из засједе”, на једном од дедињских раскршћа. Али је Тасо то некако преболио, живио и стварао још неколико година.

Иако „разликујем”, износећи ово о погибији Ђамиловој, без провјере: како је то сарајевска штампа приказала и како је то коначно формулисано у Ђамиловој биографији. Мени је та вијест личила на нечији „коначни” обрачун са пркосним Ђамилом, који је желио да остаје и остаје до краја вјеран идеалима своје младости. Оне која га је упутила ка највишим хуманим и књижевним идејама и идеалима, и одредила видике његовим стваралачким тежњама и остварењима.

Кад сам добио обавијест о овом нашем Скупу, добро је што су се наш Одбор за књижевност и Одјељење умјетности сјетили Ђамила. Та вијест је оживјела у мени сјећања на једну судбину из затуреног села Шиповице и на једно маркантно дјело и име из бјелопољске групе наших писаца. Али сад као дуг који сам овим прилогом покушао како-тако да одужим.

Но, Ђамил, видио сам, није чекао. Он се, причом или бајком о „Хасану сину Хусеиновом”, и себи и нама овом богатом метафором истински одужио. У тој причи – поеми о неисцрпивости неизреченог, он каже: „На овом свијету најважније је да имамо један другом нешто да испричамо. Јер се,

вели он, „причајући и слушајући два пута живи”... Кад бисмо мртви могли да се кајемо што живи нисмо учинили, то би било, што нисмо причали.

Тај његов Хасан и нас упућује на гробље „да видимо како се ћути”.

Лирика, метафора, алегорија, моћне су „полуге” за помјерање естетских појмовних граница приповиједања и снажни дамари животности Тамилових страница.